

SYNSPUNKT

«Ytringsfrihed bør finde Sted», heter det i Grunnlovens paragraf 100.

Ytringsfrihetsparagrafen oppsummerer grunnen med tre ord, nemlig «Sandhedssøgen, Demokrati og Individets frie Meningsdannelse».

Ytringsansvar bør finne sted

Odin Lysaker
Førsteamanuensis i etikk,
Universitetet i Agder

Etter 22/7 er ytringsfriheten og dens grenser blitt diskutert i norsk offentlighet. Professor i sosialantropologi, Thomas Hylland Eriksen, og filosofiprofessor Arne Johan Vetlesen mener at visse ytringer er uakseptable. Og i Fædrelandsvennen hevder direktør ved Stiftelsen Arkivet, Aslak Brekke, at ytringsfriheten må vektes mot demokratiske hensyn.

I et liberalt demokrati er det avgjørende at alle borgere kan komme til ordet, og derigjennom fremme sitt syn, for på den måten å søke saklige svar på felles problemer sammen. Redaktør Flemming Rose i danske Jyllands-Posten – avisen som i 2005 trykket de såkalte Muhammed-karikaturene – kaller en slik liberal forståelse av ytringsfriheten for «ytringsfrihetsfundamentalisme», noe han setter i kontrast til en såkalt «krenkelsesfundamentalisme», nemlig når minoritetsgrupper krever at ytringsfriheten skal begrenses fordi den fører til krenkende ytringer av deres kollektive identitet. Rose er motstander av krenkelsesfundamentalismen, og hevder at ytringsfrihetsfundamentalisme er toleransens pris i et mangfoldig samfunn. Alle skal kunne ytre seg om alt, så fremt den liberale lovgivningen ikke bekranker dette.

Ytringsfrihetsabsoluttisme kaller sosialantropolog Thomas Hylland Eriksen og filosof Arne Johan Vetlesen det når enhver ytring tilskrives en status som verdifull i seg selv, slik som hos redaktør Rose. Ved at ytringsfriheten settes absolutt og gjøres til demokratiets øverste verdi, reduseres det liberale demokratiet til kun å vurderes opp mot borgernes offentlige bruk av ytringsfriheten. Det er dette Hans Skjerveheim i sin tid kalte det liberale dilemma, nemlig at hvis det liberale gjøres til en absolutt standard, så ender det i illiberalitet. Kort sagt: den liberale ytringsfriheten kan ikke rangeres som demokratiets øverste verdi.

Ytringsfrihetsbegrensninger er én vei å gå. Men hvordan kan det gjøres ved å beholde dagens ytringsfrihetslovgivning, og derved uten å skape et illiberal samfunn? La meg nevne tre fremgangsmåter. Den første er å iverksette det som i 6. ledd i Grunnlovens paragraf 100 kalles «infrastrukturkriteriet».

GRUNNLOVEN: På Eidsvold ble Norges grunnlov utarbeidet og ytringsfriheten lagt inn som sentralt element. Her er Eidsvoldsbygningen avbildet på selveste 17. mai. ARKIVFOTO

” I et liberalt demokrati er det avgjørende at alle borgere kan komme til ordet, og derigjennom fremme sitt syn.

Dette kriteriet sier at staten ikke kun skal ivareta borgernes rettslige frihet til å kunne ytre seg. I tillegg sier dette kravet at «Det paaligger Statens Myndigheder at legge Forholdene til Rette for en aaben og oplyst offentlig Samtale». Dette kan blant annet skje gjennom økonomisk omfordeling slik at alle borgerne reelt sett kan delta, eller ved å støtte sivilsamfunnet finansielt som en demokratisk arena. Ulempen med dette tiltaket er at det kan være ressurskrevende, mens en fordel er at det er en del av gjeldende rett og sånn sett innenfor det liberale demokratiets rammeverk.

Den andre fremgangsmåten er å innføre nye lovreguleringer som skal sørge for at bestemte minoritetsgrupper får et særskilt rettslig vern av sin identitet, tro eller livssyn. Dette kan gjelde lover vedrørende blasfemi, eller den såkalte rasismeparagrafen (straffelovens paragraf 135a). Ett problem med en slik strategi er at den kan komme til å uthule rettssystemets forankring i individuelle rettigheter og likebehandling, mens en styrke er at lovverket blir mer sensitivt overfor kollektive krav og anerkjennelseskamper.

Det tredje og siste løsningsforslaget er at borgeren i fellesskap bidrar til etableringen, videreutviklingen og forbedringen

av en politisk kultur basert på moralsk ansvar og demokratisk medborgerskap. Det innebærer at borgerne tar et individuelt ansvar for sine ytringer med hensikt om at samfunnets kollektive og demokratiske prosesser styrkes. Ansvar er således moralsk ved at det hviler på den enkelte borger, men bidrar samtidig til et rettferdig samfunn. En utfordring med dette veivalget er at det kan være konfliktfylt eller urealisert at borgerne skal handle individuelt og koordinert samtidig. I tillegg til at en slik demokratisk sammenhengskraft trolig kun vil strekke seg til vår egen statsgrense snarere enn å hekte seg på et regionalt eller globalt politisk kretsløp. Fordelen med en slik demokratisk kultur er at man som medborger i større grad kommer i kontakt med andre og blir mer sensitiv overfor deres ståsted. Og at vi derved kan føle tilhørighet til, solidaritet med og ansvar for dette fellesskapet.

Ytringsfrihetsansvar er ytrerens ansvar for sine ytringer. Et slikt ytringsfrihetsansvar er formulert i Menneskerettsloven av 1999. Her heter det i Artikkel 10 at enhver har rett til ytringsfrihet, men at denne friheten «medfører plikter og ansvar». Men hvilke grunner kan anføres

for et slikt ytringsfrihetsansvar? La meg peke på fem slike grunner. Hver gang vi ytrer oss i det offentlige rom, må vi tenke over *motivasjonen* for hvorfor vi ytrer oss overhodet, slik at vi kan stå inne for det vi ytrer. Dernest må granske selve *innholdet* i ytringen vår, og vurdere hvorvidt den er saklig, respektfull og hensiktsmessig. Videre må tenke igjennom hva slags *språk* vi ytrer oss gjennom, for noen ganger er det en glidende overgang fra retorikken til hatefulle ytringer over til rasistiske handlinger. Vi må også se nøye *rekkevidden* ytringen kan ha, især i dagens globaliserte verden medfører internett og andre sosiale medier at informasjon spres over landegrensene og i en ekstrem hastighet.

Den siste gjennomtenkningen vi bør gjøre er vedrørende mulige *konsekvenser* av ytringen, noe som lærdommen fra karikaturstriden lærte oss kan være vanskelig å se for seg. Disse fem huskereglene danner til sammen vårt ytringsfrihetsansvar, altså det individuelle og moralske ansvar for bruken av ytringsfriheten i kollektive sammenhenger. Poenget med ytringsfrihetsansvaret er *ikke* å begrense dagens ytringsfrihetslovgivning. Men snarere å ta denne friheten på alvor, både ut fra Grunnlovens infrastrukturkrav og slik denne friheten fungerer i praksis i samfunnet vårt. Ut fra hensynet til et ytringsfrihetsansvar bør denne friheten altså vektes opp mot både rettslige, moralske og demokratiske hensyn. Og kanskje bør ordlyden i dagens ytringsfrihetsparagraf reformuleres til «Ytringsansvar bør finne sted».